

UOT 32

**PREZİDENT İLHAM ƏLİYEV MƏDƏNİ ABİDƏLƏRİMİZİN
BƏRPASI HAQQINDA**

Günəl Məlikli

siyasi elmlər üzrə fəlsəfə doktoru, dosent
AMEA Fəlsəfə və Sosiologiya İnstitutu, **Azərbaycan**
gunelmaliki@rambler.ru
<https://orcid.org/0009-0000-6154-0009>

Xülasə. Hər bir xalq ancaq yetişdirdiyi müdrik siyasi liderin zəkası, iradəsi sayəsində öz milli sərvətlərinə sahib ola və özünü gələcək inkişafa yönəldə bilər. Ümummilli lider Heydər Əliyev də Azərbaycan xalqı üçün eyni missiyanı uğurla yerinə yetirib. Dahi şəxsiyyət Heydər Əliyevin torpağa, milli dəyərlərə dərinlən bağlılığının nəticəsidir ki, 1969-cu ildən etibarən mədəniyyətimiz, bir sözlə, milli-mənəvi dəyərlərimiz, soy-kökümüz özümüzə qayıdıb. Ümummilli liderimiz Heydər Əliyevin səyi nəticəsində Paytaxt şəhərimizdə və respublikamızın ayrı-ayrı bölgələrində əzəmətli abidələr ucaldıldı. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin sərəncamları və həyata keçirdiyi genişmiqyaslı mədəni quruculuq işləri Azərbaycanın Birinci vitse-prezidenti Mehriban xanım Əliyevanın rəhbərliyi ilə Fond tərəfindən bir çox genişmiqyaslı layihələrin həyata keçirilməsi milli mədəniyyətimizin inkişafına yeni nəfəs gətirir. Prezident İlham Əliyevin və birinci xanım Mehriban Əliyevanın sentyabrın 2-də Kəlbəcərə etdikləri səfər də əlamətdar oldu. Bir sözlə Prezident İlham Əliyevin qətiyyəti, iradəsi və quruculuq əzmi ilə işğaldan azad edilmiş ərazilərimizdə həyat yenidən canlanır.

Açar sözlər: mədəni abidə, işğaldan azad edilmiş ərazilər, milli dəyərlər, Qarabağ və Şərqi Zəngəzurun bərpa-quruculuq prosesi, Konstitusiyə və Suverenlik İli.

**ПРЕЗИДЕНТ ИЛЬХАМ АЛИЕВ О ВОССТАНОВЛЕНИИ КУЛЬТУРНЫХ
ПАМЯТНИКОВ**

Гюнель Меликли

Резюме. Каждая нация, для достижения своих целей, может свободно распоряжаться своими естественными богатствами и ресурсами, направляя развитие будущего страны, благодаря достойному мудрому политическому лидеру, которого она воспитала. Эту миссию перед азербайджанским народом успешно выполнил общенациональный лидер Гейдар Алиев. Гениальность Гейдара Алиева является результатом его глубокой привязанности к родной земле и национальным ценностям. В результате усилий нашего общенационального лидера Гейдара Алиева, начиная с 1969 года, в столице и в отдельных регионах нашей республики были воздвигнуты великолепные памятники.

Указы Президента Азербайджанской Республики Ильхама Алиева и масштабные культурно-строительные работы, реализуемые Фондом Гейдара Алиева под руководством Первого вице-президента Азербайджана Мехрибан Алиевой, также вносят свой вклад в развитие отечественной культуры. Следует отметить визит президента Ильхама Алиева и первой леди Мехрибан Алиевой в Кельбаджар 2 сентября, который имел большое значение. В целом, благодаря решимости, политической воле и конструктивным решениям Президента Ильхама Алиева жизнь на освобожденных от оккупации территориях возрождается.

Ключевые слова: памятник культуры, освобожденные от оккупации территории, национальные ценности, процесс восстановления Карабаха и Восточного Зангезура, «Год Конституции и Суверенитета»

PRESIDENT ILHAM ALIYEV ABOUT RESTORATION OF OUR CULTURAL MONUMENTS

Günel Malikli

Abstract. Each nation can own its national wealth and direct it to its future development only thanks to the mind and will of a wise political leader whom it has raised. The same mission to the Azerbaijani people was successfully fulfilled by the nationwide leader Heydar Aliyev. Heydar Aliyev's genius is the result of his deep devotion to the land and national values, and since 1969 our culture, in a word, national moral values and our roots have returned to us. As a result of the efforts of our nationwide leader Heydar Aliyev, magnificent monuments were built in our capital and in some regions of our republic. The visit of President Ilham Aliyev and First Lady Mehriban Aliyeva to Kalbajar on September 2 was of great importance. In a word, thanks to the determination, will and constructive resolve of President Ilham Aliyev, life is being revived in our territories liberated from occupation.

Keywords: cultural monument, territories liberated from occupation, national values, the process of restoration of Karabakh and Eastern Zangazur, the Constitution and the Year of Sovereignty.

Giriş

Tarixin yetirdiyi görkəmli şəxsiyyətlərdən olan Heydər Əliyevin parlaq siyasi zəkası sayəsində iki əsrin və iki minilliyin qovşağındakı Azərbaycan öz milli-mənəvi dəyərlərini qoruyaraq, üçüncü minilliyə inamla qədəm qoymuşdur. Hər bir xalq ancaq yetişdirdiyi müdrik siyasi liderin zəkası, iradəsi sayəsində öz milli sərvətlərinə sahib ola və onu gələcək inkişafına yönəldə bilər. Ümummilliy lider Heydər Əliyev də Azərbaycan xalqı üçün eyni missiyanı uğurla yerinə yetirib. Bu böyük şəxsiyyətin irəli sürdüyü strategiya indiki nəslin gözü önündə reallığa çevrilib, ölkəmizin hazırkı nailiyyətləri, müstəqilliyimizin daha da möhkəmlənməsi Heydər Əliyev kursunun, azərbaycançılıq ideyasının uğurla reallaşdırılmasının bəhrəsidir. Xalqımızın XX əsrin sonunda və üçüncü minilliyin əvvəlində həyatın ən müxtəlif sahələrində əldə etdiyi nailiyyətlər məhz bütün şüurlu ömrünü Vətənə xidmətə həsr edən ulu öndər Heydər Əliyevin şərafli adı ilə bağlıdır. Onun 2003-cü ilin oktyabrında xalqımıza ünvanladığı müraciətdə deyilirdi: “...bir azərbaycanlı, Azərbaycan Respublikasının vətəndaşı, istərsə də onun rəhbəri, Prezident kimi mənim həyat amalı yalnız sizə - bütün varlığım qədər sevdiyim Azərbaycan xalqına, dövlətçiliyimizə, ölkəmizin iqtisadi, siyasi, mənəvi inkişafına xidmət olmuşdur. Dahi şəxsiyyət Heydər Əliyevin torpağa, milli dəyərlərə dərinlikdən bağlılığının nəticəsidir ki, 1969-cu ildən etibarən mədəniyyətimiz, bir sözlə, milli mənəvi dəyərlərimiz, soy-kökümüz özümüzə qayıdıb. Ümummilliy liderimiz Heydər Əliyevin səyi nəticəsində paytaxt şəhərimizdə və respublikamızın ayrı-ayrı bölgələrində əzəmətli abidələr ucaldıldı. Məhz ulu öndərin təşəbbüsü ilə Nəsimi, Nəriman Nərimanov, Cəlil Məmmədquluzadə, Hüseyn Cavidin abidələri şəhərlərimizin ümumi görkəminə xüsusi cazibədarlıq gətirdi. Öndərin təşəbbüsü ilə Üzeyir Hacıbəylinin, Bülbülün, M.S.Ordubadinin, Cəmşid Naxçıvanskiyin və başqa mədəniyyət xadimlərinin ev muzeyləri açılmışdır.

Heydər Əliyevin teatr tamaşalarını ziyarət etməsi, səhnə arxasında yaradıcı heyətlə görüşləri, söhbətləri, bir qayda olaraq, televiziya vasitəsilə xalqa çatdırılırdı. Heydər Əliyevin mənalı həyatının hər günü, hər anı unudulmaz tarixdir, zaman-zaman xatırlanacaq tarixi hadisələrlə zəngindir. [8]

Dahi Azərbaycan dramaturqu və şairi Hüseyn Cavidin nəşinin uzaq Sibirdən Azərbaycana gətirilməsi, doğma yurdu Naxçıvanda dəfn olunması, Naxçıvanda Cavid ev muzeyinin açılması, Cavidlər kompleksinin yaradılması, Bakıda əzəmətli heykəlinin ucaldılması mədəniyyətimizə, bir sözlə, milli-mənəvi dəyərlərimizə, ulu şəxsiyyətlərə göstərilən diqqət və qaygının sonsuz təzahürüdür. [5]

“Kinomuzun tarixi və bu sahədə əldə olunan nailiyyətlər bizim milli sərvətimizdir” deyən ulu öndərin kinoya, kino işçilərinə yüksək qayğısı nəticəsində “Nəsimi”, “Nizami”, “Babək”, “Dədə Qorqud” kimi milli ruhlu, milli ideyalı filmlər çəkilmişdir. [6]

Respublikada mədəni quruculuq işləri

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin sərəncamları və həyata keçirdiyi genişmiqyaslı mədəni quruculuq işləri Azərbaycanın Birinci vitse-prezidenti Mehriban xanım Əliyevanın rəhbərliyi ilə Fond tərəfindən bir çox genişmiqyaslı layihələrin həyata keçirilməsi milli mədəniyyətimizin inkişafına yeni nəfəs gətirir. Fondun təşəbbüsü ilə Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Əlyazmalar İnstitutunda 364 ümumbəşəri sərvət olan əlyazma saxlanılır .

Azərbaycan mədəniyyətinin xüsusi inkişaf mərhələsinə keçid dövrü daha çox Prezident İlham Əliyevin hakimiyyəti illərinə təsadüf edir. “Quran”a, Konstitusiyaya əl basıb, and içdiyi ilk gündən başlayaraq, o, məhz böyük mədəniyyət quruculuğu ilə məşğul olaraq, Şuşaya və işğaldan azad edilmiş digər torpaqlarımıza mədəniyyətimizi qaytardı.

Ölkə başçısı İlham Əliyevin lider keyfiyyətləri, xalqı bir amal uğrunda vahid cəbhədə yumruq kimi birləşdirməsi gözqabağındadır. Bu birliyin və əzəmətin qarşısında 30 ilə yaxın bir müddəti əhatə edən Qarabağ problemi ədalətli həllinə nail olundu. 2020-ci ilin 27 dekabrında düşmənin təxribatlarına cavab olaraq Azərbaycan Silahlı qüvvələrinin həyata keçirdiyi 44 günlük hərbi əməliyyatlarla 30 illik işğal faktına son qoyuldu. Belə ki, Silahlı Qüvvələrin Ali Baş Komandanı, prezident İlham Əliyevin başçılığı ilə şanlı Azərbaycan ordusu Ermənistan üzərində öz tarixi qələbəsini təmin edə bildi.

2020-ci ilin Vətən müharibəsində qazanılan Zəfər Azərbaycan Respublikasının müasir tarixində yeni dövrün başlanğıcı oldu. Bu dövrün milli prioriteti isə işğaldan azad edilmiş ərazilərimizin - Qarabağ və Şərqi Zəngəzurun bərpası və yenidən qurulması, keçmiş məcburi köçkünlərin doğma yurdlarına dönüşünün təmin olunmasıdır. Prezident İlham Əliyevin həm də milli ideya olaraq qarşıya qoyduğu bu vəzifə hazırda sürətlə, yüksək dinamizmlə və keyfiyyətlə yerinə yetirilməkdədir. Cəmi 4 il ərzində azad edilmiş ərazilərdə xeyli dəyişikliklər baş verib. İndiyədək 7 min nəfərdən artıq keçmiş məcburi köçkün doğma yurda qayıdıb və bərpa-quruculuq işləri tamamlandıqca onların sayı da yüksəlir.

2022-ci il noyabrın 16-da Prezident İlham Əliyev "Azərbaycan Respublikasının işğaldan azad edilmiş ərazilərinə Böyük Qayıdışa dair I Dövlət Proqramı"nı təsdiq edib. Proqramda qarşıya qoyulan məqsədlərə uyğun olaraq işğaldan azad edilmiş ərazilərdə yüksək standartlara cavab verən yaşayış məntəqələri, o cümlədən "ağıllı şəhər" və "ağıllı kənd" konsepsiyaları əsasında müasir şəhərlər və kəndlər salınır, etibarlı su, elektrik, qaz, istilik təminatı, habelə bərpa olunan enerji mənbələrindən istifadəyə əsaslanan "yaşıl" texnologiyaların tətbiqi ilə "yaşıl enerji" zonası yaradılır, qabaqcıl standartlara uyğun təhsil, səhiyyə, sosial xidmət, yol-nəqliyyat infrastrukturunu qurulur. [7]

Azərbaycanın Birinci vitse-prezidenti, Heydər Əliyev Fondunun prezidenti Mehriban xanım Əliyevanın təşəbbüsləri ilə azad edilmiş ərazilərdə həyata keçirilən bərpa və quruculuq layihələri möhtəşəmliyi ilə fərqlənir. Şuşada dahi Azərbaycan şairi və ictimai-xadimi Molla Pənah Vəqifin muzey-məqbərə kompleksinin, Yuxarı Gövhər ağa, Aşağı Gövhər ağa, Saatlı, Mamayı məscidlərinin, Mehmandarovların malikanə kompleksi ərazisindəki məscidin, Mehmandarovların malikanəsinin, "Şirin su" hamamının, Şuşada Yaradıcılıq Mərkəzinin, Zəngilan məscidinin, Ağdam Cümə məscidinin bərpası məhz Heydər Əliyev Fondu tərəfindən həyata keçirilib.

Müzəffər Ali Baş Komandan İlham Əliyevin qətiyyəti sayəsində dünyaya səs salan bu Zəfərimiz tariximizin ən şanlı səhifəsidir. Qarabağ və Şərqi Zəngəzuru yenidən quran möhtərəm Prezidentimiz həm də dünyaya Azərbaycanın iqtisadi qüdrətini nümayiş etdirir. Qafqazın ən böyük qeyri-hökumət təşkilatı olan Heydər Əliyev Fondunun fəaliyyətinin ən şanlı səhifəsi Qarabağ və Şərqi Zəngəzurun bərpa-quruculuq prosesində ön sırada olmasıdır. İndiyə qədər minlərlə abidəyə nəfəs verən Heydər Əliyev Fondu Qarabağdakı dini irsimizin, məscidlərimizin, mədəniyyət abidələrimizin bərpasını reallaşdırmaqdadır. Layihə çərçivəsində yerli və xarici mütəxəssislərin iştirakı ilə bölgədəki ziyarətgahlarımızın bərpası, konservasiyası və yenidən qurulması həyata keçirilir. [1]

İşğaldan azad olunan torpaqlarımızda erməni vandalları tərəfindən darmadağın edilmiş mədəni-dini abidələrimizin bərpası prosesi davam etdirilir. Ənənəvi fəaliyyətlə yanaşı, bu gün Heydər Əliyev Fondu azad edilmiş torpaqlarda da geniş fəaliyyət göstərməkdədir.

Şuşada fond tərəfindən aparılan bərpa işləri cəmi bir neçə aya başa çatdırılıb. Prezident İlham Əliyevin və birinci xanım Mehriban Əliyevanın iştirakı ilə Vəqifin muzey-məqbərə kompleksinin, görkəmli Azərbaycan bəstəkarı Üzeyir bəy Hacıbəylinin heykəlinin açılışı olub. [2]

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev «CNN Türk» televiziya kanalına müsahibəsində Azərbaycanın ərazi bütövlüyünün bərpasından danışıaraq ulu öndər Heydər Əliyevin vəsiyyətini diqqətə çəkmiş və qeyd etmişdir ki, “Atamın vəsiyyəti təkcə Şuşa ilə bağlı deyildi, o vaxt işğal altında olan bütün torpaqlarla bağlı idi. Şuşa alındıqdan sonra mən atamın qəbrini ziyarət edərək dedim ki, onun vəsiyyətini yerinə yetirdim. Mən həyatımda, bəlkə də, ən xoşbəxt günlərimdən birini yaşadım. Şuşa hər bir azərbaycanlı üçün doğma, əziz şəhərdir, böyük rəmzi mənə daşıyır. Təsadüfi deyil ki, mən Şuşanı Azərbaycanın mədəniyyət paytaxtı elan etdim. Ancaq bütün digər şəhərlər də mənim üçün, bütün Azərbaycan xalqı üçün Şuşa qədər əzizdir və doğmadır. Hər qarış torpaq bizim torpağımızdır və onları biz azad etməli idik. Bu, xalq qarşısında, tarix qarşısında, gələcək nəsillər qarşısında bizim borcumuz idi və biz bu borcu şərəflə yerinə yetirdik” [3, s.210].

Azərbaycanın tarixi qələbəsinin nəticəsi olaraq ərazi bütövlüyünün bərpası ölkənin inkişafı üçün yeni perspektivlər yaratdı. Ölkəmizin mədəniyyət mərkəzi olan Şuşa şəhərinin infrastrukturunun yenidən, tam müasir formada qurulması, nəqliyyat, bank, rabitə sistemlərinin bərpası yüksək səviyyədə həyata keçirilməyə başladı. Bunun nəticəsi olaraq Azərbaycanın tarixi şəhəri olan Şuşa 2023-cü il üçün Türk dünyasının mədəniyyət paytaxtı elan edildi. Qarabağ bölgəsində və Şərqi Zəngəzur ərazisində həyata keçirilən “ağıllı kənd” və “ağıllı şəhər” layihələri təkcə ölkə paytaxtının deyil, həmçinin regionların, o cümlədən işğaldan azad olunmuş ərazilərin müasir tələblərə uyğun şəkildə yenidən qurulmasında mühüm hadisədir. Dünya standartlarına cavab verən Füzuli aeroportunun istifadəyə verilməsi, Laçında, Zəngilanda təməlləri atılan və inşası həyata keçirilən müasir aeroportların tikintisi, Qarabağın yeni dövrünün başlanmasını, prezident İlham Əliyevin milli inkişaf strategiyasını ən yüksək səviyyədə dünyaya nümayiş etdirir.

2024-cü il fevralın 14-də Milli Məclisdə andiçmə mərasimində Prezident İlham Əliyev bu il ən azı 20 yaşayış məntəqəsinə keçmiş köçkünlərin qayıdacağını bəyan etdi: "Bizim planımız azad edilmiş torpaqlarda ilin sonuna qədər 5 şəhərə və 15 kəndə 20 min keçmiş köçkünü yerləşdirməkdir. Yüzdən çox şəhərin və kəndin baş planları hazırlanıb, təsdiqlənib. Bir çox şəhər və kəndlərdə artıq inşaat işləri başlamışdır. Biz Böyük qayıdış proqramının birinci mərhələsini 2026-cı ilin sonunda başa çatdıracağıq və o vaxt 140 min köçkün öz dədə-baba torpaqlarına qayıdacaq".

Qarabağ və Şərqi Zəngəzur Prezident İlham Əliyevin böyük zəhməti, əzmi ilə sürətlə yenidən qurulur. Keçmiş məcburi köçkünlər Füzuli və Laçın şəhərlərinə, Zəngilanın Ağalı, Laçının Zabux, Tərtərin Talış kəndlərinə qayıtmışdırsa, artıq qayıdışın ünvanları sırasına qeyrət qalamız olan Şuşa şəhəri və doğma Laçınımızın Sus kəndi də əlavə olunub. Əgər 100 gün əvvələ qədər Qarabağ və Şərqi Zəngəzura 5,4 min nəfərə yaxın keçmiş məcburi köçkün qayıtmışdısa, bu gün doğma yurduna qayıdanların sayı 7 min nəfəri ötür.

Mayın 18-də Prezident İlham Əliyevin və Birinci vitse-prezident Mehriban xanım Əliyevanın iştirakı ilə Cəbrayıl rayonunun Böyük Mərcanlı, Karxulu, Sarıcallı, Maşanlı kəndlərinin, Zəngilanın Mincivan qəsəbəsinin təməllərinin qoyulması, "Ağalı" hotelinin, "Zəngilan" və "Şayıflı" su-elektrik stansiyalarının, Zəngilan məscidinin istifadəyə verilməsi azad edilmiş ərazilərin bərpasının yüksək sürətlə davam etdirildiyini bir daha göstərdi. [4]

Prezident İlham Əliyevin və birinci xanım Mehriban Əliyevanın sentyabrın 2-də Kəlbəcərə etdikləri səfər də əlamətdar oldu. Prezident İlham Əliyev Tərtər çayı üzərində yerləşən "Yuxarı Vəng" "Zar" su-elektrik stansiyalarının, "İstisu" mineral su zavodunun açılışında iştirak edib. Bir sözlə, Prezident İlham Əliyevin qətiyyəti, iradəsi və quruculuq əzmi ilə işğaldan azad edilmiş ərazilərimizdə həyat yenidən canlanır.

Prezident İlham Əliyevin yol xəritəsi milli inkişafa xidmət edir. 28 dekabr 2024-cü il tarixli Prezident İlham Əliyevin sərəncamı ilə 2025-ci ili Azərbaycan Respublikasında "Konstitusiyaya və Suverenlik İli" elan etməsi dövlətimizin hüquqi əsaslarının və müstəqilliyinin daha da gücləndirilməsinə yönəlmiş strateji bir addım oldu.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının qəbul olunmasından 30 il ötür. Bu sərəncam dövlətçiliyimizin əsaslarını daha da möhkəmləndirməklə, hüquq və qanunun aliliyi prinsipinə əsaslanan islahatların davamlı olmasına yol açmaqla bərabər gələcək nəsillər üçün də möhkəm siyasi irs yaratmış olacaq. Prezident İlham Əliyevin sayəsində "Konstitusiyaya və Suverenlik İli" kimi tarixə düşən 2025-ci il də qürur dolu şərəfli səhifələrdən olacaq.

İstifadə olunmuş ədəbiyyat

1. Azərbaycan naminə missiya\https://www.azerbaijan-news.az/az/posts/detail/azerbaycan-namine-missiya-1724272280/335237
2. Cəfərli R., Əzəmətli. nəhəng və geniş miqyaslı quruculuq nümunəsi \https://www.azerbaijan-news.az/az/posts/detail/ezemetli-neheng-ve-genismiqyasli-quruculuq-numunesi-1725398636
3. Əliyev, İ. İnkişaf – məqsədimizdir. / İ.Əliyev. üz on üçüncükitab, iyun 2021 - avqust 2021, –Bakı: Azər nəşr, -2021, -392 s.
4. Əsgərov Bəxtiyar, Möhtəşəm 100 gün\https://www.azerbaijan-news.az/az/posts/detail/mohtesem-100-gun-1716505997/326731
5. Heydər Əliyev və Azərbaycan mədəniyyəti\http://ameanb.az/?xeber=436
6. Heydər Əliyev və Azərbaycan mədəniyyəti\https://nuhcixan.az/news/medeniyyet-turizm-/74317-heyder-eliyev-ve-azerbaycan-medeniyyeti
7. Rəcəbli H. Azərbaycanın repatriasiya nümunəsi http://anl.az/down/meqale/azerbaycan/-2023/dekabr/897914(meqale).pdf
8. Ulu öndər Heydər Əliyev və müstəqil Azərbaycan dövləti\https://respublika-news.az/news/-ulu-onder-heyder-eliyev-ve-musteqil-azerbaycan-dovleti

Rəyçi: f.f.d., dos. Həbib Hüseynov